

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ МОДЕЛІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

В. Г. Бикова, І. В. Тімар, Б. Д. Биков

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ОТГ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розвиток підприємництва супроводжується постійним впливом на цей процес низки зовнішніх факторів стимулюючої та обмежувальної дії, серед яких одним з основних є державна фінансова політика. Остання може як стримувати розвиток підприємництва, так і активізувати його, залежно від фінансових потреб і можливостей територіальної громади, на території якої та в інтересах населення якої здійснюється підприємницька діяльність.

З іншого боку, результативність функціонування підприємницьких структур створює фінансові та матеріальні передумови розвитку територіальних громад як шляхом забезпечення зростання надходжень фінансових ресурсів (передусім, у вигляді податків і зборів), так і збільшення валового регіонального продукту, що є джерелом підвищення рівня життя населення відповідних територій.

Наукові засади формування та використання фінансових ресурсів у макроекономічному контексті сформовані Бірманом О. М., Василиком О. Д., Гойдою Т. В., Дропою Я. Б., Павлюк К. В., Федосовим В. М. та ін. Питання фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) досліджувались у наукових працях Бондарук Т. Г., Бородіна Є. І., Васильєвої Н. В., Лисяк Л. В., Письменного В. В., Сапожнікова В. Б., Серьогіна С. М., Сухарської Л. В., Ткачuka А. Ф., Шарова Ю. П. та ін. Проблематика розвитку підприємництва у національному та регіональному розрізах розкрита у роботах Бажала Ю. М., Буркинського Б. В., Варналія З. С., Гринько Т. В., Ковальова А. І., Кендюхова О. В., Крупки М. І., Ляшенка В. І., Муратова О. М., Парсяка В. М., Сизоненка М. В., Шлафман Н. Л. та ін. Разом з тим, узятий в Україні у 2014 році курс на децентралізацію влади актуалізує необхідність поглиблена дослідження взаємозв'язку між формуванням фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад та підприємницькою активністю в Україні.

Мета роботи полягає у визначенні пріоритетних для сприяння розвитку підприємництва в Україні механізмів та інструментарію управління фінансовими ресурсами ОТГ.

Реформування системи державного управління призводить до необхідності пошуку нових підходів до забезпечення ефективного функціонування на усіх рівнях економічної системи, у функціональному аспекті якого провідне місце належить фінансовій складовій. Для визначення пріоритетного з позиції розвитку підприємництва інструментарію управління фінансовими ресурсами ОТГ доцільно розглянути сучасне трактування поняття «фінансові ресурси», хронологію розвитку якого у вітчизняній економічній науці наведено на рис. 1, з якого можна дійти висновку, що формування фінансових ресурсів відбувається в процесі розподілу та перерозподілу ВВП та національного доходу, рівень яких безпосередньо залежить від результативності функціонування суб'єктів підприємництва. Крім того, вітчизняні науковці наголошують на цільовій спрямованості фінансових ресурсів, в уточненні якої у визначенні Дропи Я. Б. [9, с. 45] ми вбачаємо зв'язок з підприємницькою діяльністю усіх суб'єктів, з якими має певні відносини територіальна громада.

Також ми згодні з точкою зору Сухарської Л. В., яка як джерела фінансового забезпечення розвитку територіальних громад пропонує розглядати «всі фінансові ресурси, які можуть бути спрямовані на забезпечення потреб певної території, зокрема, фінансові ресурси центральних та місцевих органів влади, суб'єктів господарювання, неурядових організацій, міжнародних та донорських організацій, а також фізичних осіб» [17, с. 37]. Із цього визначення слідує, що територіальні громади зацікавлені у розвитку підприємництва таaprіорі мають сприяти останньому.

За походженням коштів фінансові ресурси ОТГ традиційно поділяють на внутрішні і зовнішні, за регулярністю надходжень – на регулярні, нерегулярні разові, а за формує джерела є певні розбіжності у вітчизняному та європейському поглядах (рис. 2).

Проте слід зазначити, що як в європейських країнах, так і в Україні саме бюджетні ресурси становлять основу фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування (зокрема, об'єднаних територіальних громад). У цьому контексті доцільно дослідити спільні тенденції розвитку підприємництва та бюджетного фінансування ОТГ. При цьому в дослідженні основний акцент буде зроблено на результативних показниках фізичних осіб-підприємців з огляду на той факт, що переважна більшість ОТГ створена на базі малих населених пунктів, в економічному просторі яких домінують суб'єкти малого бізнесу.

Так, з початку реформи бюджетної децентралізації в Україні спостерігається поступове зростання чисельності зайнятих працівників у суб'єктів господарювання (рис. 3), за якого відбувається й поступове нарощування обсягів підприємницької діяльності (з базисним приростом 91%).

...	
2017	Дропа Я. Б.: «Вартісне вираження джерел формування майна (активів) держави, суб'єктів господарювання та домашніх господарств, що мають фондовий та нефондовий характер, формуються у процесі розподілу та перерозподілу ВВП і національного багатства, використовуються для задоволення потреб виробництва та соціально-економічного розвитку суспільства» [9, с. 45]
2013	Дем'янишин В. Г.: «Сукупність грошових фондів, створених у результаті розподілу й перерозподілу ВВП суб'єктами фінансових відносин для досягнення кінцевої мети, забезпечення виконання їхніх завдань, функцій і зобов'язань» [6, с. 146]
2012	Коваленко Н. І.: «Ресурси економічної системи, що перебувають у розпорядженні держави, господарюючих суб'єктів і населення та утворені в процесі розподілу вартості суспільного продукту для задоволення різних потреб суспільства, з одного боку, та сукупність відносин, які мають місце у зв'язку із виникненням та використанням фінансових ресурсів – з іншого» [12, с. 44]
2009	Воробйов Ю. М.: «Економічна категорія, що характеризує сутність і зміст фінансових відносин у розподільно-перерозподільних процесах соціально-економічної системи держави та виступає їх матеріальним носієм» [3, с. 20]
2006	Павлюк К. В.: «Грошові нагромадження і доходи, що створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення низки суспільних потреб» [14, с. 34]
2000	Василик О. Д.: «Грошові фонди, що створюються у процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту і зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб» [2, с. 87]
1997	Гойда Т. В.: «Сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні ... держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту народу» [4, с. 76] Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С.: «Сукупність коштів, що є в розпорядженні держави та суб'єктів господарювання» [11, с. 451]
1991	Федосов В. М., Огородник С. Я., Суторміна В. М. та ін.: «Кошти, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу частини вартості сукупного суспільного продукту і національного доходу в грошовій формі і призначенні для задоволення суспільних потреб» [5, с. 29]
1956	Бірман О. М.: «Виражена в гроšíах частина національного доходу, сконцентрована безпосередньо в державі або підприємствах для використання на цілі розширеного відтворення й на загальнодержавні потреби» [1, с. 113]
...	

Рис. 1. Хронологія змін поняття «фінансові ресурси» в економічній науці

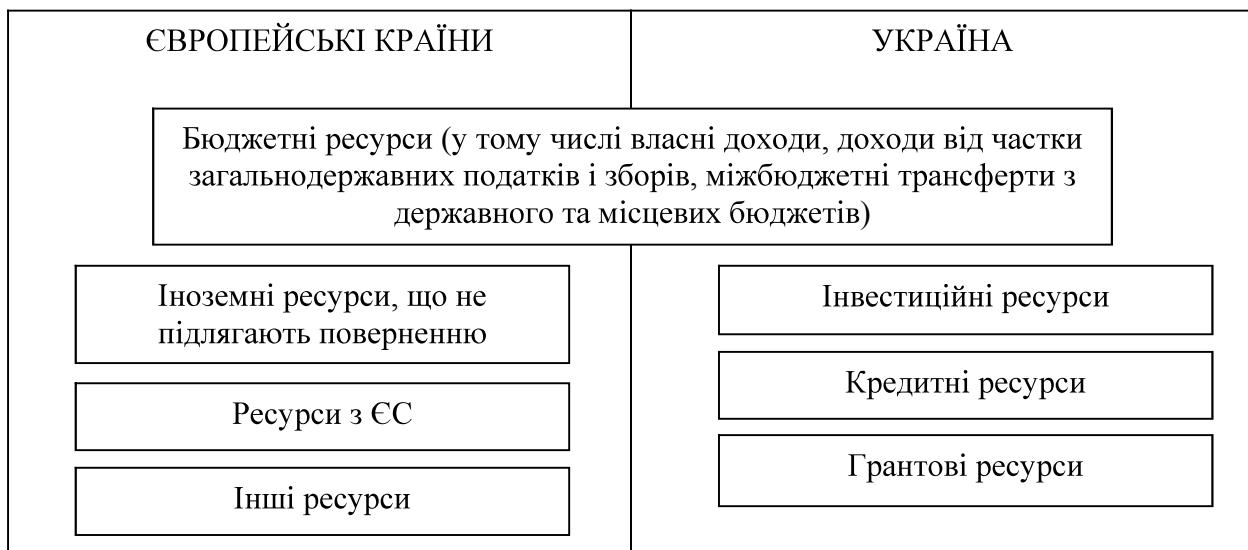

Рис. 2. Складові фінансових ресурсів ОТГ за формою джерел
 (складено на основі [8, с. 155; 15, с. 47])

Проте ці зміни відбуваються на фоні скорочення кількості відповідних суб'єктів підприємництва у більшості областей України (рис. 4), основною причиною чого, на наш погляд, є усунення дисбалансу між кількістю зареєстрованих та реально функціонуючих суб'єктів, що може розглядатися позитивно.

Як свідчать матеріали аналітичних оглядів [7], у формуванні та використанні фінансових ресурсів ОТГ існують значні диспропорції не тільки у масштабах України, але й областей, на території яких вони створені. Крім того, такі розбіжності мають місце й у межах виділених за методологією Центрального офісу реформ груп ОТГ. Разом з тим, дослідження зв'язку між обсягами фінансових ресурсів ОТГ у розрізі областей України, їх використанням на здійснення капітальних видатків та чисельністю зайнятих і обсягами діяльності у підприємницькому секторі дало змогу дійти висновку про те, що обсяги фінансових ресурсів ОТГ групи 2 (з чисельністю населення від 10 до 15 тис. осіб) залежать від рівня підприємницької активності на відміну від решти груп. Відтак, стимулюючий характер підтримки суб'єктів підприємництва на їх території призведе до позитивних змін у спроможності саме цих ОТГ. На користь цього твердження виступає й той факт, що між обсягами капітальних видатків та показниками підприємницької активності для ОТГ групи 2 також існує зв'язок, який має місце і для ОТГ групи 3 (з чисельністю населення від 5 до 10 тис. осіб), в яких позитивний вплив розвитку підприємництва на фінансову базу ОТГ поки не одержаний через наявність часового лагу.

Зазначені дослідження по ОТГ Дніпропетровської області у динаміці (рис. 5) довели, що з початку реформи децентралізації підтримка та стимулування підприємницької діяльності у регіоні дали позитивний результат.

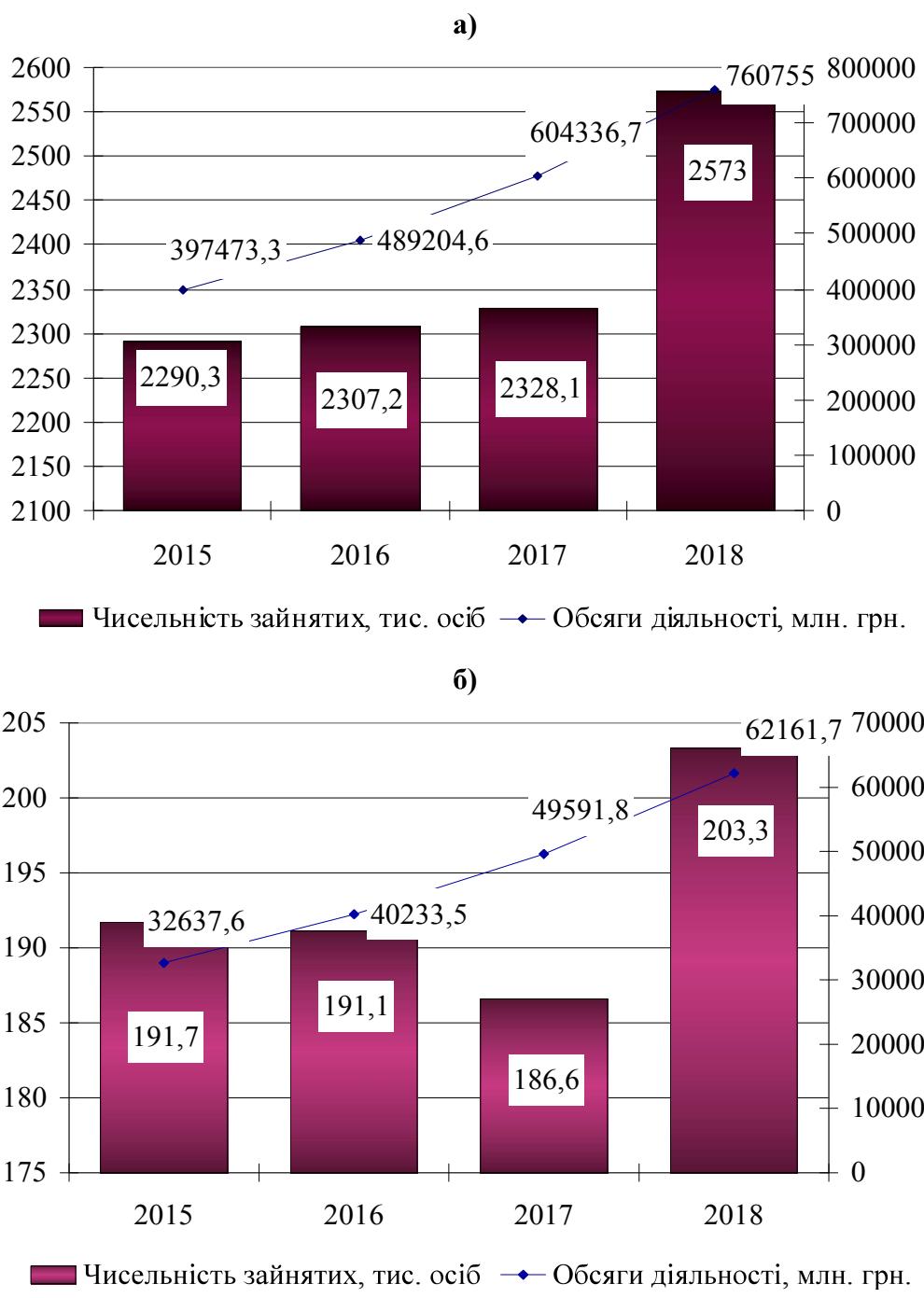

Рис. 3. Тенденції змін підприємницької активності в Україні (а) та у Дніпропетровській області (б) у 2015-2018 рр.
(складено на основі [16])

Відповідно до форми джерел фінансових ресурсів ОТГ виділяють бюджетні (справляння податків і зборів, продаж і оренда комунального майна, державні і місцеві цільові програми, міжмуніципальне співробітництво тощо), інвестиційні (корпоратизація комунальних підприємств, компенсація впливу, державно-приватне партнерство тощо), кредитні (місцеві запозичення, безоблігаційні позики, місцеві гарантії, кредити міжнародних фінансових організацій тощо) та грантові (міжнародна технічна допомога, ендевмент, проекти корпоративної соціальної

відповідальності, краудфандинг тощо) механізми фінансування їхнього розвитку, основні елементи яких описані у [15].

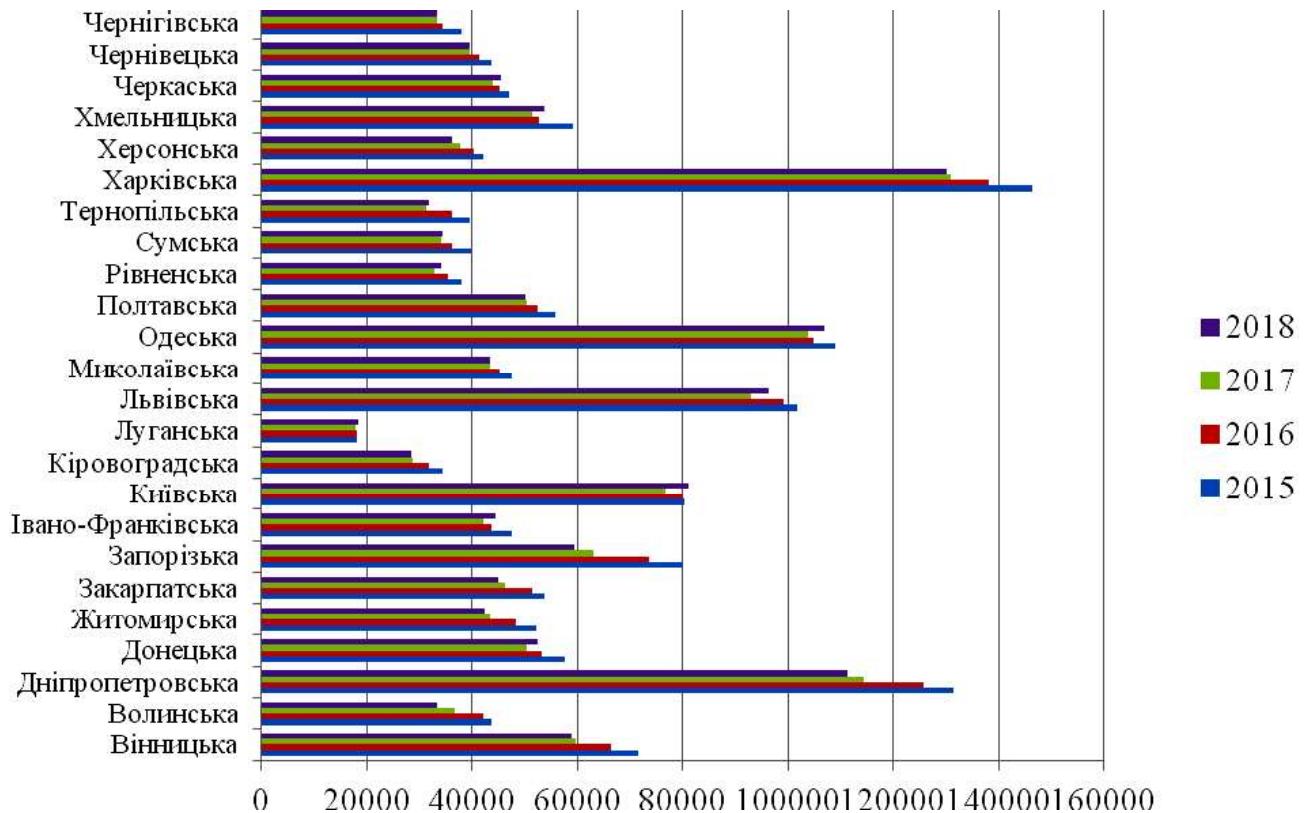

Рис. 4. Тенденції змін кількості суб'єктів підприємництва – фізичних осіб у розрізі областей України 2015–2018 рр.
(складено на основі [16])

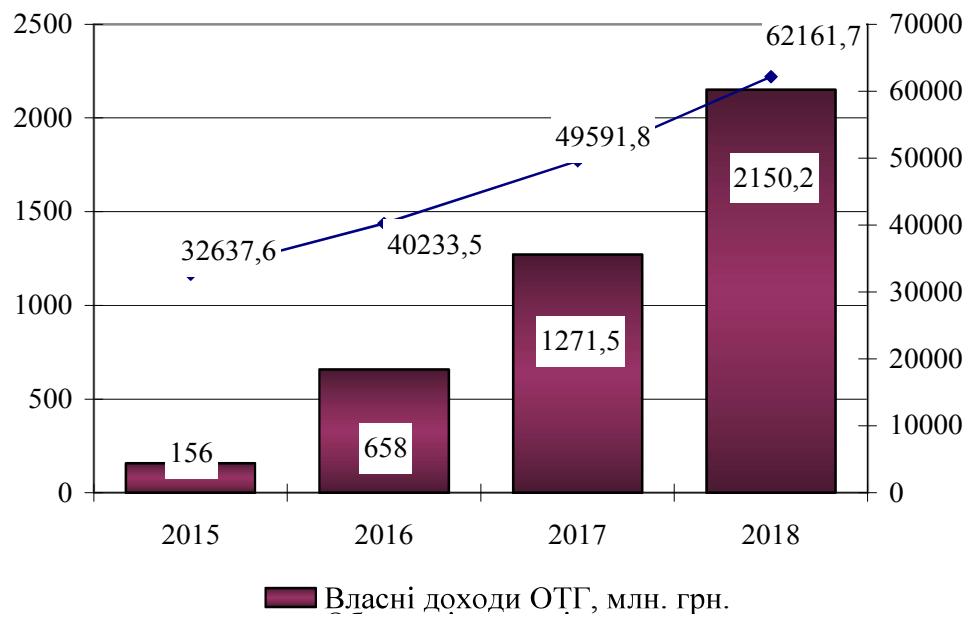

Рис. 5. Тенденції змін підприємницької активності та власних доходів ОТГ Дніпропетровської області у 2015–2018 рр.
(складено на основі [7; 16])

На наш погляд, у сучасних умовах непередбачуваних змін найбільш дoreчними є інвестиційні та грантові механізми. Зокрема, використання механізму державно-приватного партнерства сприятиме розвитку підприємництва у сфері енергозбереження, туризму та гостинності й суміжної з ними торгівлі, побутового та медичного обслуговування, охорони довкілля тощо, пілотні проекти якого реалізуються у межах Івано-Франківської, Львівської, Волинської, Тернопільської, Житомирської та Сумської областей.

Практична реалізація як інвестиційних, так і грантових механізмів потребує так званого іміджевого супроводу, тобто створення дієвої системи інформування про інвестиційні можливості та потреби ОТГ з належним її організаційно-правовим забезпеченням, прозорістю та високим рівнем поінформованості суспільства та широкого кола потенційних співінвесторів про перебіг реалізації проектів ОТГ тощо. Для суб'єктів підприємництва участь у інвестиційних механізмах матиме також позитивні наслідки не лише суто економічного, але й маркетингового характеру, виступаючи певним рекламним засобом їхньої діяльності.

Натомість, система пільгового оподаткування, на наш погляд, не сприяє активізації підприємництва. Вона є притаманною «економіці бідності», для якої характерні акценти на економії, а не на ефективності діяльності й досягненні найкращих результатів за визначеного рівня витрат (у цьому сенсі логічним буде гарантування зрозуміlostі та стабільності податкового законодавства на перспективу, у тому числі у частині звітування). Такі ж акценти перешкоджають розвитку грантових механізмів, оскільки перетворюють сприяння економіки територіальних одиниць України на «чорну діру», здатну лише поглинати ресурси.

Серед грантових механізмів як такі, що сприяють розвитку підприємництва, окрім слід відзначити інструментарій краудсорсингу (визначення пріоритетності проблем ОТГ, пошук шляхів їх вирішення, вибір альтернативних варіантів) та краудфандингу (спільне фінансування проектів за рахунок коштів членів громади), використання яких може бути базисом для створення та успішного функціонування у майбутньому підприємницьких структур.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Таким чином, розвиток підприємництва як у масштабах держави, так і окремих ОТГ матиме позитивні наслідки для успішної реалізації реформи децентралізації влади в Україні. Сприяння активізації підприємницьких процесів можливе за умови орієнтації на інвестиційні та грантові механізми фінансування розвитку ОТГ, інструментарій яких потребує уточнення з урахуванням особливостей їхнього географічного розташування, соціально-економічного стану, галузево-орієнтованої специфіки тощо.

Список використаних джерел

1. Бирман А. М. Планирование оборотных средств. Москва, 1956. 228 с.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. Київ, 2000. 384 с.
3. Воробйов Ю. М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави. URL: http://fbi.crimea.edu/arhiv/2009/nv_4-2009/003vorob.pdf
4. Гойда Т. В. Фінансові ресурси держави: монографія. Київ: НІОС, 1997. 176 с.
5. Государственные финансы: учеб. пособ. / под ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой. Киев, 1991. 276 с.
6. Дем'янишин В. Теоретичні підходи до сутності фінансових ресурсів суспільства. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2013. Вип. 29, ч. 1. С. 141-152.
7. Децентралізація дає можливості [сайт]. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
8. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]. Київ, 2012. 212 с.
9. Дропа Я. Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Львів, 2017. 497 с.
10. Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності: монографія / за заг. ред. Ковальова А. І. Одеса: Атлант, 2014. 178 с.
11. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів, 1997. 576 с.
12. Коваленко Н. І. Еволюція теоретичних поглядів щодо сутності фінансових ресурсів держави. *Економіка та держава*. 2012. №12. С. 42-44.
13. Куценко Т. Ф., Сіренко Я. С. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30350/MO_2019_7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
14. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія. Київ: НДФІ, 2006. 583 с.
15. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук та ін.]. Київ, 2017. 107 с.
16. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
17. Сухарська Л. В. Організація фінансового забезпечення розвитку територіальних громад: дис. ... канд. наук держ. упр.: 25.00.04. Київ, 2019. 222 с.
18. Управління розвитком суб'єктів підприємництва в умовах викликів ХХІ століття: колект. моногр. / за заг. ред. Т. В. Гринько. Дніпро: Біла К. О., 2019. 420 с.
19. Lysiak L. V. Budgetary decentralization: the status and prospects of implementation in Ukraine / Challenges and prospects for the development of a new economy at global, national, and regional levels: collective monograph / L. B. Barannik, O. M. Vakulchyk, O. V. Kovalenko, L. V. Lysiak, V. V. Fesenko. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. 96 p. (Pp. 55-72).